

Pospíšil, Ivo

Dvě publikace o symbolu a symbolice

Новая русистика. 2017, vol. 10, iss. 1, pp. 95-97

ISSN 1803-4950 (print); ISSN 2336-4564 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/136644>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Dvě publikace o symbolu a symbolice

MNICH, L.: *«Заметьте число, господа...»: числовой символизм в русской поэзии XX века*. Opuscula Slavica Sedlcensia, tom IX. Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Instytut Neofilologii i Badań Interdyscyplinarnych, Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego, 2016.

Миргород 7, 2016, № 1. Европейский символизм и теория литературы XX века. Антропология литературных произведений.

Oba svazky vznikly in memoriam významného ruského teoretika literatury Michaila Giršmana (1937–2015), zakladatele a představitelů tzv. Doněcké literárněvědné školy, autora knihy a studií o rytmu prózy, o stylu a hlavně holistické koncepci literárních artefaktů (целостность литературного произведения). Pracovnice Univerzity v Siedlcích Ludmila Mních(ová) napsala knížku, která se svým názvem, citátem z Dostojevského novely ze 40. let 19. století Polzunkov vrací k tradici číselné symboliky, k numerologii, jež má své hlubinné kořeny. Za prvé si nemyslím, že novely (povesti) Dostojevského z raného období jsou fyziologie v původním slova smyslu, jak byly v ruském raném realismu pojmenované Faddějem Bulgarinem pejorativně „naturální škola“ použity: víme, že Dostojevskij využíval postupů naturální školy, ale invertovaně a od sociálně kritického aspektu se odvracel k psychologii a filozofii, a proto navazuje na sentimentalistickou poetiku. Za druhé sledovat význam čísla znamená jít opravdu hluboko do minulosti, do života prvních nám dosud známých despotů; zejména nám tu pomůže hebraistika, starozákonní Genesis, kam se táhne i tzv. staroruská inspirace, jež však tuto tradici reflektuje jen fragmentárně. A ty moderní koncepce typu Ernsta Cassirera nebo Pavla Florenského představují minimálně sekundární reflexi použitou asi tak, jako když H.-G. Gadamer navazoval na starověkou a středověkou hermeneutiku. Mníchová správně analyzuje estetiku a filozofii numerického symbolismu, jinak řečeno to, co se z původního čísla jako počátku a základu všehomíra využívalo od středověku a renesance dál, tedy zkoumá numerickou hodnotu symbolu jako součást motiviky a poetiky artefaktu.

Po úvodních partiích je první kapitola jakousi numerickou propedeutikou, druhá je teorií zkoumání numerické symboliky v uměleckém díle literárním, třetí je jejím využitím v poezii Anny Achmatovové. Z toho je zřejmé, že autorka vymezila svůj okruh bádání, jak v titulu uvádí, na numerickou symboliku v ruské poezii 20. století, když předtím podala docela zevrubný výklad tohoto tematického okruhu vůbec. Opírá se přitom o symbolologii 20. století v podání Cassirera, Averinceva, Loseva, Toporova aj., tedy především z německo-americko-ruského okruhu, i když by se nabízely i možnosti jiné. To se potom projevuje v dalším výkladu, a to hned v první kapitole o kulturních tradicích v numerické symbolice. Z číselné symboliky hebrejské abecedy a kabbaly je

odvozována i filozofie čísla v ruské klasice, například u Puškina, Lva Tolstého význam čísel 666 nebo 7. Ukazuje na význam čísel ve filozofii pythagorejců. Její široký rozhled jí dává možnost překračovat hranice ruské literatury směrem k ukrajinské (Ivan Franko) a polské (Adam Mickiewicz). Badatelka správně ukazuje na to, že význam čísla je typický pro poezii jako takovou; myslím, že je to dáno hlavně původní synkrezí poezie s magií a mýtem – spojení poezie s literaturou je novodobým uměleckým konstruktem, který význam poezie výrazně omezil a totálně změnil. Ona sama zkoumá symbolickou hodnotu slova jako takového; není tedy spoutána svěrací kazajkou literárních směrů, jež v moderně představují – alespoň v ruském prostředí – symbolismus, akmeismus a futurismus, snad i imažinismus, o němž se tu nepíše. Autorka se vymezuje proti typu zkoumání poetiky čísla jako integrální, obušující hroty, jež spíná v jeden celek tradice kulturní a náboženské v podobě jungiánských kolektivních archetypů. Přímou uvádí, že v literárněvědném bádání nejsou tyto představy vždy příhodné, neboť zde symbolika čísla vstupuje do různých kulturně historických a biografických souvislostí a stylových kontextů, i když autorka uvádí, že pro evropskou poezii, a tedy také pro ruskou poezii stříbrného věku, je charakteristická antická a křesťanská symbolika a židovská jen v rámci vědomé autorské orientace; zde nelze neuvést, že antická a křesťanská tradice z židovské buď přímo vycházejí, nebo jsou s ní úzce spjaty. V teoretické kapitole o způsobu bádání o numerické symbolice autorka vyděluje tři sféry, a to kompoziční, časoprostorovou (pojetí literárního časoprostoru) a obraznou: (nevím, nakolik ruské slovo „obraz“ tu znamená postavu, nakolik trop nebo figuru, nakolik prostě obraznou tkáň díla v celku). Potom následuje příval příkladů od Dantovy Božské komedie a Gogolovy koncepce Mrtvých duší, jež z ní vychází, k Puškinovi a symbolistům, Anněnskému, Vjačelavu Ivanovovi, dále Gumiljovovi apod. Nicméně při všem tom až nepřehledném množství nutno ocenit střízlivost pohledu Ludmily Mnichové, která tyto věci spjaté s numerologií v jakémkoli aspektu považuje za součást celistvosti literárního artefaktu, čímž se vrací k Michailu Giršmanovi, jemuž svou studii věnuje. Závěrečným akordem díla je analýza poezie Anny Achmatovové, kde se ukazuje, že prakticky v každé její básni jsou symbolické obrazy, které spolu interagují, mj. symbolika čísel 30, 13, 9, 4, a 6. Materiálová pestrost publikace, rozpětí mezi několika národními literaturami, hlubkový pohled na ruskou literaturu, zvláště poezii a modernu a také určitá zdrženlivost a střízlivost koncepce činí z knihy Ludmily Mnichové podstatný příspěvek k problematice fungování čísla v moderní literatuře.

První číslo časopisu Mirgorod založeného roku 2009 je věnováno také počtě Giršmanovi a cele se soustředí na problematiku symbolu. Je to pestrý, často až nepřehledný soubor studií, materiálů, východisek a cílů, které tvoří jakousi mozaiku, z níž lze s jistou námahou excerpovat obecnější pojetí. Obecně platí, že se tu často objevuje již dávno objevené. To se poněkud týká také úvodní studie Vadima Polonského o typologickém specifiku ruského symbolismu v rámci evropské moderny: nevím,

nakolik je ruské slovo „modern“ ekvivalentem evropské moderny, něm. die Moderne, a nakolik jde o zkrácenou variantu (stil modern) secese – to jsou ovšem zcela jiné věci a jelikož nejsem rodilý mluvčí a vše se také mění, musím se tu spolehnout na samotné Rusy. Zvláštnosti ruské moderny oproti jiným variantám totiž v podstatě odpovídají specifickým ruské literatury jako takové a místu ruské literatury obecně: sklony k apokalyptičnosti – omezení na franko-ruský kontext je ovšem nedostačující. Lina Magomedovová ukazuje na mýtus Sofie v pracích Vjačeslava Ivanova; vynikající je příspěvek Vsevoloda Lazutina o estetice Akima Volynského, stejně jako druhá studie Diny Magomedovové o groteskně karnevalovém modelu symbolického kontextu v Blokové hře Růže a kříž (je to jedna z možných interpretací mezi řadou jiných). Roman Mnich zevrubně analyzuje Cassirerovy koncepce symbolu a návazných ruských teorií, Ljudmila Leščovová zase pojmy znak a symbol u Peirce a de Saussura, zatímco Irina Tarasovová ukazuje na prezentace symbolu v slovnících jazyka spisovatelů, Danuta Szymoniková ukazuje na teorie symbolu v polské literární vědě, Nikolaj Rymař zase ideu gesta v tzv. západním umění počátku 20. století a manželé Mnichovi (Roman a Ludmila) na díle Erwina Schadela (jeho dílo o trinitě není však nijak převratné, na Slovensku se tím dávno před ním zabýval rusista Andrej Červeňák) prezentují triadickou logiku a sakralitu Trojice. Další příspěvky spíše vytvářejí kontext jádrových studií: Taťjana Avtuchovič spekuluje o pojmech literární antropologie a antropologie literatury. Oksana Kravčenko zkoumá kategorii vznešeného/vysokého v estetickém objektu a její poetologický potenciál, Olga Ioskevič zase princip opakování v Dvojníkově Dostojevského jako figuru myšlenkové krize (ale právě opakování je generálním postupem Dostojevského při vytváření systému symbolických obrazů); další prvky se týkají příkladu recepce (Anastasija Kalašnikovová) a konkrétní analýzy pojmu „nový Rus“ (Natalja Korinová). Význam „symbolického“ čísla Mirgorodu je v jeho koncentraci a metodologických přesazích, v celkově teoretickém založení.

Ivo Pospíšil

Literatura:

- MNICH, L.: *«Zamet'te čislo, gospoda...»: čislovoj simvolizm v russkoj poèzii XX veka.* Opuscula Slavica Sedlcencia, tom IX. Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Instytut Neofilologii i Badań Interdyscyplinarnych, Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego, 2016.
- Mirgorod 7, 2016, № 1. Jevropejskij simvolizm i teorija literatury XX veka. Antropologija literaturnych proizvedenij.